

<https://helda.helsinki.fi>

Nationalismit muutoksessa

Humphreys, Brendan Gerard

Gaudeamus

2018

Humphreys , B G 2018 , Nationalismit muutoksessa . julkaisussa K Miklossy & J Nikula (toim) , Demokratian karikot : Itäinen Eurooppa suuntaa etsimässä . Gaudeamus , Sivut 150-162 .

<http://hdl.handle.net/10138/309800>

---

unspecified

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

8

NATIONALISMIT MUUTOKSESSA

BRENDAN HUMPHREYS

Milloin asiat menivät pieleen? Ensin oli vuoden 1989 suuri hetki, kun Berliinin muuri murtui. Vuonna 2004 koitti toinen voitonhetki, kun Tšekki, Viro, Unkari, Latvia, Liettua, Puola, Slovakia ja Slovenia liittyivät EU:n jäseniksi. Jäsenyys oli kaikkien sosialistisesta leiristä nousseiden valtioiden tavoite, ja moni tahtoi myös Naton jäseneksi. Kolme vuotta myöhemmin myös Bulgaria ja Romania liittyivät eurooppalaiseen perheeseen. Tämä oli uusi alku noin 102 miljoonalle eurooppalaiselle, tai 126 miljoonalle, jos lasketaan mukaan vuonna 1990 kaatuneen Saksan demokraattisen tasavallan (DDR) väestö. On syytä muistaa, että saavutus oli melkoinen: 126 miljoonalle kansantasavalloissa ja Neuvostoliitossa kadehtimattomasti elämää eläneelle ihmiselle annettiin nyt mahdollisuus kokea oikeusvaltio, markkinatalous ja demokraattinen hallinto – ainakin teoriassa. Menikö jotain kuitenkin pieleen? 25. joulukuuta vuonna 1989 veteraanimuusikko Leonard Bernstein (1918–1990) johti Beethovenin kuorosinfonian *Oodi ilolle* Berliinissä, ja hän muutti iloa merkitsevän sanan (*Freude*) vapautta merkitseväksi (*Freiheit*). Arviolta 100 miljoonaa ihmistä kahdessakymmenessä maassa seurasi lähetystä. Kuitenkin alle kolmekymmentä vuotta myöhemmin maailmankuulu juutalainen pianisti kieltäytyy vierailemasta

kotimaassaan Unkarissa maan suvaitsemattomien nationalististen voimien pelossa.

Entisten sosialististen maiden siirtymävaihe EU:n liittovaltiopakenteen ja markkinatalouden puitteisiin näyttäisi olevan liberalismien perusteiden haltuunoton aikaa, ja suurin osa kansoista ja kansanedustajista ovatkin olleet halukkaita ryhtymään siihen. Useassa maassa on kuitenkin vahvoja ääniä, jotka kieltäytyvät edes yrittämästä toimia liberalismien periaatteiden mukaan ja palaavat sen sijaan perinteisempiin arvoihin, kuten kotimaahan, heimoon ja kirkkoon. Pystyykö EU ohittamaan kansallisvaltion?¹ Onko ihmisten, pääoman ja työvoiman vapaata liikkuvuutta lupaavan Euroopan unionin sisällä samaa tarvetta kansallisidentiteetille? Näyttäisi siltä, että vastaus on myönteinen. EU:hun liittymisen mukanaan tuomat suuret, joskin lupauksiaan huomattavasti pienemmät edut eivät ole poistaneet ihmisten tarvetta paikalliselle, kansalliselle, jopa tunnustukselliselle identiteetille ja lojaalisuudelle. On syytä kysyä, johtuuko tämä tilanne kommunismista. Onko suurelta osin vieraaksi, Neuvostoliiton määräämäksi poliittisen valvonnan muodoksi koettu kommunismi jättänyt perinnökseen epäluottamuksen ulkomaalaisia kohtaan, minkä vuoksi Bryssel nyt näyttäytyy uutena Moskovana? Mikä muu aate kuin nationalismi eri muotoineen ottaisi tehtäväkseen paikata kansantasavaltojen itsemääräämisen kaipuuta? Eikö demokratia ole riittävä? Nationalismin huolestuttava lisääntyminen voi pahimmassa tapauksessa aiheuttaa todellisen uhan Euroopan demokratian tulevaisuudelle.

Liberaalista näkökulmasta on helppo olettaa, että demokratian vahvistuminen hillitsisi nationalismia sen lietsomisen sijaan. Jotkut tutkijat ovat kuitenkin todenneet asian olevan päinvastoin: demokratisoituminen antaa tilaa erimielisyyksille yhteiskuntien sisällä, jolloin etnisten ryhmien väliset törmäykset voivat lisääntyä.² Myös maiden välinen kilpailu voi kärjistyä, ja maahanmuuttajat saatetaan nähdä lukuisten ongelmien syynä.

MITÄ ON NATIONALISMI?

Usein sanotaan, että elämme kansallisvaltion paradigmassa ja että kansa on ihmisten luonnollinen yksikkö, jolloin kansallisvaltio on kansojen isännöimisen luonnollinen poliittinen muoto. Tälle oletukselle löytyy runsaasti todisteita. Maailman suurin kansainvälinen poliittinen foorumi on nimeltään Yhdistyneet kansakunnat, ei yhdistyneet maat, valtiot tai kulttuurit. Puhumme kansainvälisestä kaupasta, kommunikaatiosta ja niin edelleen.

Nationalismin käsitteestä on keskusteltu paljon, ja teoreetikot ovat eri mieltä sen merkityksestä tai ainakin sen synnystä ja kehityksestä. Käsitettä voidaan pitää uskomuksena, jonka mukaan ihmisillä – sellaisillakin, jotka eivät ole koskaan tavanneet toisiaan – on jokin yhteinen yhdistävä tekijä. He kuuluvat samaan kansaan ja reagoivat oletettavasti samalla tavalla kansallispäivään, kokevat samanlaisia tunteita kansallisiin symboleihin liittyen ja arvostavat kansallista historiaa. On tärkeää huomata, että nationalismissa on sekä sisäisiä että ulkoisia tekijöitä. Sisäiseen lasketaan kieli, tavat, perinteet, aluerajat ja etnisyys. Tärkeimmät ulkoiset tekijät ovat kilpailevat ryhmät tai kansakunnat: ajatellaan, että ollaan osa jotakin kansaa, koska ei olla osa jotakin toista kansaa.

Voidaan tietenkin väittää, että useimmat ihmiset ovat jossain määrin nationalistisia. Moni asuu mieluiten tiettyssä maassa, suosii äidinkieltään, tuntee uskollisuutta instituutioita kohtaan, vaikka arvosteleekin niitä, arvostaa passiaan ja kansalaisuuttaan, haluaa oman joukkueensa voittavan ja jakaa muiden kansalaisten kanssa samat viralliset pyhäpäivät ja kansalliset sankarit. Tämän tapaiset tunteet ovat hyvänlaatuisia, koska niillä ei ole haitallista vaikutusta muihin ihmisiin. Tätä ilmiötä kutsutaan liberaaliksi nationalismiksi, ja se juontaa juurensa Ranskan vallankumouksen ”vapaus, veljeys ja tasa-arvo” -aatteeseen perustuvasta kansakunnan käsitteestä. Sen mukaan maan kaikki kansalaiset kuuluvat kansakuntaan huolimatta etnisistä tai uskonnollisista eroista.

Jos kansallinen identiteetti ei kuitenkaan pohjaudu siihen, mikä on yhteistä kansalaisten välillä, vaan perustana on halveksunta niitä kohtaan, joita pidetään vieraina, tilanne voi kärjistyä. Tämän

NATIONALISMIN KÄSITTEISTÖÄ

Ainutlaatuisuus. Jonkin maan valtaapitävät uskovat, etteivät tietyt säännöt koske heitä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ajatellaan, että mailla on sotilaallisia velvoitteita rajojensa ulkopuolella, ja siksi niiden kohdalla on tehtävä poikkeuksia kansainvälisten lakien soveltamisessa.

Missionismi. Uskomus siihen, että maalla on oma erityinen identiteetti mutta myös erityinen tehtävä maailmassa. Suurvallat ja siirtomaavallat ovat usein oikeuttaneet toimensa tällaisilla perusteilla.

Messianisuus. Käsitteen merkitys on lähellä missionismia, erona on peittelemätön uskonnollisen kielen käyttö. Euroopassa sekä serbit että puolalaiset ovat esittäneet messiaanisista väitteitä itsensä uhraamisesta kristityn Euroopan suojelemiseksi ottomaaniselta islamilta. Serbit ovat pitäneet itseään Taivaallisen Serbian edustajina, kun taas Puola on väittänyt olevansa Kristus kansojen keskuudessa.

Sivilisaatioiden yhteentörmäys. Käsitys sivilisaatioiden taistelusta ei sovi kovin hyvin yhteen nationalismin kanssa, koska siinä käsitellään tyypillisesti isompaa kokonaisuutta kuin yhtä kansakuntaa: jokin löyhästi määritelty kokonaisuus kuten länsi asetetaan toista kokonaisuutta vastaan, joka on yhtä löyhästi määritelty. Euroopassa se on yleensä itä. Poikkeuksena tästä on Venäjä, jossa eliitti pitää maata omanlaatuisensa sivilisaation edustajana. Vladimir Putin on väittänyt, että Venäjän kansa määrittelee itsensä monietniseksi sivilisaatioksi.

Irredentismi. Vaatimus liittää toiselle valtiolle kuuluvia alueita omaan valtioon on nationalismin aggressiivinen versio. Esimerkkeinä tästä ovat Venäjän toimet Krimillä, Englannin ja Espanjan vaatimukset Gibraltarista ja Serbian vaatimukset Kosovosta. Suomessa tätä on edustanut vaatimus Karjalan palauttamisesta.

Rasismi. Rasismi on epäluottamusta ja pelkoa, jotka pohjautuvat käsitykseen perinnöllisistä fyysistä eroista. Rasisti näkee maailman koostuvan erilaisista roduista, jotka eivät ole tasa-arvoisia, vaan toiset ovat ylempiä rotuja – yleensä rasistin oma rotu – ja toiset alempia. Rasismia on perusteltu paitsi fyysisillä myös eri rotujen henkisillä eroilla.

BRENDAN HUMPHREYS

tyyppinen nationalismi pohjaa ajatukseen, että kansakunta yhdistää ”veriside”, jonkinlainen syvempi yhteys, jota ei voi saavuttaa kuin syntymällä yhteisöön. Omituista kyllä, tätä nationalismin lajia esiintyy niin autoritaarisissa kuin vapaissakin demokraattisissa yhteiskunnissa. Usein aggressiiviseksi yltyvässä nationalismissa on myös ristiriitoja, kuten se, että monet nationalistiset johtajat ovat itse asiassa rakastamastansa kansasta irrallaan. Radovan Karadžić, Bosnian serbien äärinationalistinen johtaja vuosien 1992–1995 tuhoisassa sodassa, oli kotoisin Montenegrosta, ei Bosniasta. Toisen samanlainen tapaus on Ison-Britannian itsenäisyyspuolueen (UKIP) johtaja Nigel Farage, joka on ranskalaista syntyperää, naimisissa saksalaisen kanssa ja hankkinut omaisuutensa ranskalaisten yritysten leivissä. Tämänlaiset henkilöt ovat yleensä EU-vastaisia mutta eivät kuitenkaan niin vankasti, että se estäisi heitä istumassa Euroopan parlamentissa. He tuntevat vahvaa kiintymystä kotimaahansa ja kokevat usein maansa olevan uhattuna; samalla he solmivat liittolaissuhteita ulkomaalaisten nationalistien kanssa, joilla ei juuri ole yhteistä heidän kotimaansa intressien tai päämäärien kanssa. Samalla tavalla nationalistit, jotka julistavat isänmaallisuuttaan ja rakastavat maataan, vihaavat kanssakansalaisiaan, jotka eivät heidän mielestään ole tarpeeksi sitoutuneita puolustamaan kotimaansa etuja. Norjalainen isänmaallinen ja kristitty Anders Breivik tappoi 77 työnväenpuolueen nuorisojärjestön jäsentä. Syy oli hänen mukaansa nuorissa uhreissa: ”[Työnväenpuolue] on pettänyt maan ja kansan... [hinnan tästä] he maksoivat eilen”, Breivik sanoi oikeudessa.³

Voidaankin kysyä, eroavatko itä- ja länsieurooppalaiset nationalismit toisistaan. Itäeurooppalaiset nationalismit, etenkin ne, joiden nimissä taisteltiin kommunismia vastaan ja ne, jotka syntyivät järjestelmänvaihdon yhteydessä vuonna 1989, olivat alistettujen kansojen aatteita ja muistuttivat muiden valloitetujen alueiden nationalismeja ympäri maailmaa. Näillä nationalismeilla voisi sanoa olleen hyvittävä tarkoitus, sillä niiden pyrkimyksenä oli korvata ne ”siepatut” vuosikymmenet, jotka oli menetetty kommunismille – kuten asian ilmaisee tšekkiläinen kirjailija Milan Kundera.⁴

Brittiläinen historioitsija Timothy Garton Ash kirjoitti samoihin aikoihin seuraavasti:

Kun lukee minkä hyvänsä länsimaalaisen sanomalehden kirjoituksia Itä-Euroopasta, törmää väistämättä ajatukseen, että alueella on uhka jonkin ”nationalismiksi” kutsutun elpymisestä. Mutta mitä ihmettä tällä tarkoitetaan? (...) Isänmaallisuus ei ole nationalismia (...) Nämä liikkeet olivat poikkeuksesta isänmaallisia. Ne eivät olleet lainkaan nationalistisia.⁵

Isänmaallisuuden ja nationalismin raja on kuitenkin hiuksenhieno, mikä näkyy Garton Ashin muuttuneissa mielipiteissä. Hän

on varoittanut hiljattain ”myönnytyspolitiikasta” Keski-Euroopan tapahtumiin liittyen: ”Silloin Unkari ja Puola johtivat puolta Eurooppaa kohti vapautta. Nyt Unkari ja Puola johtavat kansallispopulistista marssia pois vapaudesta”.⁶

NATIONALISMI KANSANTASAVALLOISSA

Kommunistisen puolueen mukaan nationalismia ei esiintynyt Neuvostoliitossa eikä kansantasavalloissa, ja paheksutut porvarillinen nationalismi sekä separatismi olivat vain lännen ilmiöitä. Valtiososialismin keskeinen periaate oli asuinmaasta riippumaton proletaarien välinen solidaarisuus, toisin sanoen kansainvälisyys, ei kansallismielisyys tai nationalismi. Marx kirjoitti, että luokkataistelu oli historian varsinainen moottori, jolta kansa on vienyt huomion:

Työntekijän kansallisuus ei ole ranskalainen, ei englantilainen eikä saksalainen, se on *työ, vapaa orjuus, itsensä kaupitseminen*. Hänen hallituksensa ei ole ranskalainen, ei englantilainen eikä saksalainen, se on *pääoma*. Hänen kotimaansa ilma ei ole Ranskan, Englannin eikä Saksan ilma, se on *tehdasilma*.⁷

On kuitenkin monia esimerkkejä sosialismin äärimmäisistäkin puolestapuhujista, jotka pyrkivät sovittamaan yhteen nämä ristiriitaiset käsitteet. Esimerkiksi Albanian pitkäaikainen johtaja Enver Hoxha kirjoitti vuonna 1971 maansa perinnöstä:

Puolueen huolenpidon alaisena valtiovarainministeriö peri aineellisen ja henkisen kulttuurin alalla kaiken myönteisen ja edistyksellisen, jonka sankarillinen kulttuurimme vuosisatojen saatossa on luonut (...) muodostui suureksi liikkeelle panevaksi voimaksi uuden elämän ja kulttuurin rakentamiselle maassamme.⁸

Vuotta myöhemmin, vuonna 1972, Romanian presidentti Nicolae Ceaușescu onnistui käyttämään marxismin ”pyhää kieltä” varsinkin nokkelasti:

Jotkut ovat sitä mieltä, että kansakunta on historiallisesti vanhentunut käsite ja että kansallisen yhtenäisyyden politiikkamme ja kansakunnan kehittäminen, erityisesti sosialismin rakentamiseksi, on itse asiassa väärä menettelytapa (...) Sanoetaan, että tämä politiikka on ristiriidassa sosialistisen kansainvälisyyden kanssa (...) meidän on sanottava, että uuden järjestyksen voitto on raivannut tien todellisen kansallisen yhtenäisyyden saavuttamiselle. (...) Kansallisten ja kansainvälisten etujen välillä ei ole ristiriitaa, vaan päinvastoin, täydellinen dialektinen yhtenäisyys.⁹

Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa puolueen ja ”uuden järjestyksen” nähdään ilmentävän kansakuntaa ja pitävän sitä suojelussaan. Tutkijat ovatkin huomauttaneet, että ”kansa” oli kommunistisessa Romaniassa tärkeä viitekehys myös maan ankarimman stalinismin ja alistuksen kautena.¹⁰ Kymmenen vuotta myöhemmin, 1980-luvulla, nationalismin merkkejä oli havaittavissa myös kahdessa muussa kansantasavallassa, Puolassa ja Bulgariassa. Voidaan väittää, että Puolan nationalismi – jonka selvin ilmentymä oli roomalaiskatolinen kirkko, puolalaisen paavi Johannes Paavali II innoittamana – ei ollut koskaan kadonnutkaan ja että Neuvostoliiton häirinnän aiheuttama katkeruus sopi hyvin Puolan historialliseen Venäjään kohdistuvan vihamielisyyden jatkumoon. Puolalainen nationalismi vastusti vankasti kommunistista valtiota ja edusti tässä mielessä siis ruohonjuuritason nationalismia. Sama koski Unkaria: vuoden 1956 kapina, jonka Neuvostoliitto armeija raastasti kukisti, kääntyi sekin kommunistivaltaa vastaan. Sen sijaan Bulgarian tilanne oli hyvin erilainen.

Bulgariassa toteutettiin 1980-luvun puolivälistä alkaen niin kutsuttu ”uudistusprosessi” (*Vazroditelen protses*), joka oli valtion johtamaa assimilaatiopolitiikkaa Bulgarian huomattavaa turkkilaista vähemmistöä vastaan. Tämä surullinen tapahtumasarja sai mielen-

osoituksista ja diplomaattisista protesteista huolimatta hyvin vähän kansainvälistä huomiota. Turkkiilaisten nimien pakkomuuttaminen slaavilaisemmiksi oli yksi vaihe assimilaatiopolitiikassa, joka kielsi myös islamilaiset käytännöt kuten ympärileikkauksen ja kuolleiden pesemisen. Myös moskeijassa käymistä pyrittiin estämään erilaisen hankkeiden avulla. Poliisin kovakouraiset taktiikat saivat aikaan verenvuodatusta ja kuolonuhreja mutta ne olivat sysäyksenä myös terrorismia harjoittavan Bulgarian turkkilaisten vapautusliikkeen syntymisessä. Valtion hanke huipentui yli 300 000 Bulgarian turkkilaisen pakkokarkotukseen keväällä 1989. Tämä oli tuskin sosialistisen veljeyden tai edes bulgarialaisuuden hengen mukaista, jonka puolesta maan kansallinen sankari Vasil Levsky (1838–1873) oli taistellut. Myöhemmät Bulgarian hallitukset ovat esittäneet anteeksipyyntönsä ”etniseksi puhdistukseksi” nimittämästään uudistusprosessista.¹¹

Vaikka nationalismia ei virallisesti esiintynyt kansantasavalloissa, se oli niissä silti kiistämättömästi läsnä useassa eri muodossa. Jopa kylmän sodan aikaisista valtavista vastakkainasetteluista huolimatta ihmiset tunsivat kansallisylypeyttä Nadia Comănecin tai Katarina Wittin urheilusuorituksista. Olisi siis virheellistä ajatella nationalismin nousseen kommunismin raunioista: vuoden 1989 tapahtumat ainoastaan laajensivat sen ilmaisunvapautta. Suurin osa itäisen Euroopan nationalismista ei ollut kuitenkaan aggressiivista nationalismia. Esimerkiksi Saksan yhdistyminen onnistui paremmin kuin monet osasivat kuvitella. Sama pätee päinvastaiseen poliittiseen tapahtumaan, Tšekkoslovakian kahdeksi itsenäiseksi valtioksi jakaneeseen niin kutsuttuun samettieroon, joka sekin oli rauhanomainen, yhteisymmärrykseen perustuva prosessi.

HYGIENIAKÄSITYSTEN PALUU

Puolan Laki ja oikeus -puolueen johtajasta, entisestä pääministeristä ja edesmenneen presidentti Lech Kaczyńskin (1949–2010) kaksoisveljestä Jarosław Kaczyńskistä on tullut yksi monista suvaitsemattoman nationalismin puolestapuhujista. Brittilehti *The Guardianin* mukaan Kaczyński on väittänyt, että islaminuskoiset

maahanmuuttajat ovat ottaneet sharia-lain käyttöön Ruotsissa, vallanneet kirkkoja, joita käyttävät vessoinaan ja rettelöineet jatkuvasti Ranskassa, Saksassa ja Isossa-Britanniassa. Lehden mukaan Kaczyński on varoittanut, että Eurooppaan saapuvat maahanmuuttajat saattavat aiheuttaa epidemioita, sillä heillä voi olla ”erilaisia loisia ja alkueläimiä, jotka eivät vaikuta heidän omiin elimistöihinsä mutta jotka voivat olla vaarallisia täällä”.¹² Tätä hysteeristä muukalaisvihaa ei odottaisi kuulevan oikeustieteen tohtorin suusta. Erityisen merkilläpantavia ovat viittaukset fyysiseen terveyteen ja hygieniaan. Muukalaisviha ja hygienia ovat lähes erottamattomia, niin oudolta kuin se saattaakin kuulostaa. Esimerkkinä tästä voidaan käyttää seuraavaa bosniankroatialaisen naisen toteamusta kroatiankanadalaiselle kirjailijalle:

Rehellisesti sanottuna siedän serbejä paremmin kuin näitä muslimeja. Minulla on tietenkin muslimiystäviä – en tarkoita heitä, vaan muslimeja yleensä. Ne yksinkertaisesti kuvottavat minua. Ei voi koskaan olla varma, että ne ovat puhtaita. Kuin eläimet. Ja sitten ne puristavat kättäsi. Minusta se on inhottavaa!¹³

Jotkut parhaista ystäväistäni -puolustus on tyypillinen antisemitteille ja rasisteille. Tämän tyyppiset muukalaisvihamieliset kommentit toistavat yleensä samoja syytöksiä: *ne* ovat likaisia, *ne* haasevat pahalta, *ne* levittävät sairauksia, *ne* levittävät sukupuolitauteja, *niillä* on pelottavia tai kieroutuneita seksuaalikäytäntöjä.¹⁴ Tämän tyyppistä näkökulmaa voi kutsua poliittiseksi vainoharhaisuudeksi. Yksilön tasolla neurootikko pelkää epäpuhtaiden elementtien tunkeutuvan hänen kehoonsa; ryhmän tasolla ihmiset pelkäävät epäpuhtaiden elementtien, tässä tapauksessa maahanmuuttajien, tunkeutuvan heidän maihinsa eli niin sanottuihin poliittisiin kehoihinsa.¹⁵ Euroopassa on pitkä perinne tiettyjen ryhmien leimaamisesta epäpuhtaiksi. Keskiajan Ranskassa juutalaisia syytettiin ruton tuomisesta sekä jokien ja kaivojen myrkyttämisestä. Kaakkois-Euroopassa myös romaneja on syytetty ruton levittäjiksi. Yhteinen nimittäjä on tartunnan tai myrkyjen pelko: myrky on

laskelmallisin murhan muoto, ja toisin kuin miehekäs puukko tai ase, sen käyttöä voidaan pitää sekä nerokkaana että pelkurimaisena: kukaan ei ole turvassa myrkyttämiseltä.¹⁶ Myrkky on pitkään liitetty lääketieteeseen, ja Euroopassa juutalaiset on yhdistetty lääketieteeseen kautta historian. Lääketieteen ja juutalaisuuden kytkös ulottuu varhaismodernista ajasta ainakin vuoteen 1952, jolloin Neuvostoliitossa myrkyttämistapaus liitettiin nimenomaisesti juutalaisiin lääkäreihin. Tämänkaltaista mentaliteettia voidaan ilmentää myös maantieteellisesti.

Kroatiassa on alue nimeltä Kordun. Se sai nimensä alueen läpi kulkevan karanteenilinjan (*cordon sanitaire*) mukaan, jonka tarkoituksena oli estää sairaus epidemioiden kulkeutuminen Habsburgien imperiumiin. Se kuului myöhemmin toisenlaiseen raja-alueeseen, kristikunnan (joksi länttä kutsuttiin ennen kuin sitä alettiin kutsua länneksi) Ottomaanien valtakunnasta erottavaan sotilasrajamaahan (*Vojna Krajina*) – sivilisaation merkkipaalu aikoinaan. Vuoden 1991 Kroatian sota syttyi juuri Krajinan alueella, ja tämä puolestaan laukaisi vuosina 1992–1995 käydyn Bosnian sodan, jonka perintöä on käsite ”etninen puhdistus”. Bosnian sodan etninen puhdistus oli äärimmäinen esimerkki edellä mainittujen hygieniakäsitteiden ja muukalaisvihamielisten käytäntöjen yhdistämisestä. Puolihuolimattomilla ”likaisiin ulkomaalaisiin” viittaavilla kommentteilla voi – äärimmäisyyksiin vietyä – olla hirvittäviä seurauksia.

UUSIA MUUREJA RAKENTAMASSA

On tärkeää huomata, että viime aikojen huolestuttavat suuntaukset eivät koske ainoastaan uusia jäsenvaltioita. Saman tyyppisiä kehityskulkuja on havaittavissa myös länsieurooppalaisissa maissa, kuten Suomen Perussuomalaisten, Alankomaiden Vapauspuolueen (*Partij voor de Vrijheid*), Tanskan kansanpuolueen (*Dansk Folkeparti*), sekä jo hieman vanhemman (1988) Ruotsidemokraattien (*Sverigedemokraterna*) puolueiden perustamiset osoittavat. Nämä puolueet ovat saaneet paljon kannatusta maissa, joissa on vankan suvaitsevaisuuden perinteet. Avoimen EU- ja muukalaisvastaisia, populistisia ohjelmia on toki ollut myös vanhemmilla

länsieurooppalaisten maiden puolueilla. Tästä paras esimerkki on ranskalainen Kansallinen rintama (*Front National*), joka on haalinut itselleen paljon ääniä niin paikallis- kuin kansalliskokouksen vaaleissakin ja joka tunnetusti pääsi jopa presidentinvaalien toiselle kierrokselle vuonna 2002, kun sosialistipuolueen ehdokas ja silloinen pääministeri Lionel Jospin yllättäen hävisi ensimmäisellä kierroksella. Hiljattain myös Jean-Marie Le Penin tytär Marine pääsi niin ikään Ranskan presidentinvaalien toiselle kierrokselle. Le Pen hävisi Emmanuel Macronille, mutta miljoonat ranskalaiset äänestäjät jatkavat Kansallisen rintaman tukemista. Jos Kansallisen rintaman ehdokas onnistuu tulevaisuudessa asuttamaan Élysée-palatsin, EU:n institutionaalinen toimivuus on vaarassa. Se saisi myös muukalaisvihan ja rasismien vaikuttamaan normaalilta ja hyväksyttävältä. Minkälaisen viestin tämä antaisikaan Kroatian, Unkarin ja Puolan kaltaisille maille, jotka kaikki kamppailevat synkkien populististen ja epädemokraattisten suuntausten ja puolueiden kanssa.

Populistipuolueita yhdistävä tekijä on muukalaisvastaisuus, maahanmuuttovastaisuus ja ennen kaikkea muslimivastaisuus. Syyrian sodan sekä muiden Lähi-idän konfliktien aiheuttama pakolaisongelma on auttanut näitä puolueita saamaan ääniä niiden ideologisten kannanottojen peilatussa monen kansalaisen huolia. Populismi yleensä toimii juuri tähän tapaan olemalla niin opportunistinen kuin ideologinenkin. Voisikin kysyä, miten vakavasti EU-kriittiset puolueet todella haluavat maidensa jättävän EU:n tai edes euroalueen, kun otetaan huomioon yhteisten markkinoiden hyödyt, sekä tavaroiden, pääoman ja ihmisten vapaan liikkuvuuden edut.

Joistain valtioista kumpuaa kuitenkin ääniä, jotka eivät ole ainoastaan opportunistisia. Puolalaisten, slovakialaisten ja unkarilaisten puolueiden puheenjohtajat ovat pitäneet hälyttäviä varoituspuheita Euroopan sivilisaation tulevaisuudesta. Näillä puolueilla on myös omat paikalliset, nationalistiset ohjelmansa: Slovakian kansanpuolueella ne ovat unkarilaisvastaisia, Unkarin Jobbik-liikkeellä juutalaisvastaisia ja irredentistisiä, eli niissä pyritään liittämään toiselle valtiolle kuuluvia alueita omaan valtioon.

Unkarin valtapuolue Fidesz on kuitenkin onnistunut marginalisoimaan Jobbikin ottamalla sen teemoja omaan käyttöönsä. Liberalismi on nykyään laajalti epämuodikasta itäisessä Euroopassa. Fideszin euroskeptisen mutta EU-parlamentissa istuvan mepin György Schöpflinin mukaan liberalismi on itse asiassa epäliberaalia: ”[N]ykypäivän niin sanottu liberalismi on vahvasti ideologista, suvaitsematonta ja omista arvoista poikkeavaa toiseutta huonosti sietävää. Näin ollen se muistuttaa teorian tasolla 1900-luvun suuria totalitaarisia hallintojärjestelmiä.”¹⁷ Euroopassa ei vielä Trumpin tavoin ole ehdotettu yhtenäisen muurin rakentamista, mutta itäisessä Euroopassa on jo pystytetty aitoja pakolaisia vastaan. Vuosi 1989 tuntuu olevan kaukana menneisyydessä.

Luvun ja tietolaatikon suomentanut Katja Nikula

LUKU 8: NATIONALISMIT MUUTOKSESSA

1. Tesser 2013, 5.
2. Ks. Brezis & Temin 1999.
3. Anders Behring Breivik Psychiatric Report 2012.
4. *Le Débat* 1983.
5. Tismaneau 1999, 112–113.
6. Garton Ash 2017.
7. Marx 1978.
8. Korkuti 1971.
9. Berlin 1991, 253–254.
10. Ks. Verdery, 99.
11. Bulgarian ”uudistusprosessista” ennen vuotta 1989 ks. Kamusella 2018.
12. Adekoya 2015.
13. Fabijancic 2002.
14. Hofstadter 2009.
15. Sagan 1991.
16. Girard 1989.
17. Schöpflin 2014.